

Sanja Žaja Vrbica

SLIKAR MARKO RAŠICA U LJUBLJANI NA POČETKU 20. STOLJEĆA

Hrvatski slikar Marko Rašica svojim je formativnim i slikarskim počecima višestruko vezan za slovenske začetnike moderne umjetnosti. Za vrijeme studija na bečkoj Akademiji 1903. do 1907. g. član je grupe *Vesna*, a pored zajedničkih umjetničkih ciljeva sa slovenskim slikarima vežu ga i prijateljstva nastala u studentskim danima, a potom intenzivirana u sljedećem desetljeću. Završetkom studija Rašica se doselio u Ljubljani i sudjeluje na brojnim izložbama slovenskih umjetnika, praćen nizom likovnih kritika. Jedan je od organizatora slovenske povorke osmišljene za proslavu careva jubileja održanu u Beču 1908. g., a prisutan je u druženjima mladih intelektualaca u kavani hotela Union u Ljubljani. Danima provedenim u Ljubljani i prijateljstvima sa slovenskim umjetnicima Rašica je posvetio veći broj stranica autobiografije napisane tijekom nekoliko posljednjih godina svog života, a te su uspomene dragocjeni uvid u prilike i okolnosti koje su pratile mlade umjetnike u osvit 20. st. Pored te biografije napisane na tristotinjak stranica, Rašica je 1923. g. Isidoru Kršnjaviju napisao kratku biografiju na šest stranica gdje također navodi događaje iz ljubljanskog razdoblja i susrete sa slovenskim umjetnicima.. Taj tekst poslužio je Kršnjaviju za članak o Rašici napisan povodom četrdesete obljetnice života i dvadesete godišnjice umjetničkih aktivnosti.

Marko Rašica rodio se u Dubrovniku 1883. g., gdje dobiva prve slikarske poduke u povremenim druženjima sa stranim slikarima koji borave u gradu. U Beč na Akademiju likovnih umjetnosti odlazi uz potporu dubrovačke općine 1903. g., nakon uspješno izvedenih scenografija za predstavu Iva Vojnovića *Ekvinocijo* postavljenu u dubrovačkom kazalištu. Godine 1905. izlaže jedno djelo na izložbi *Hagenbunda* u Beču, 1906. više radova na izložbi u Londonu, a nakon završetka studija, 1912. g. predstavlja se na 40. izložbi *Secesije* s dva djela. Tijekom drugog desetljeća 20. st. često mijenja boravišta, a nekoliko dužih razdoblja provodi u slovenskom glavnom gradu. Od 1917. g. stalno je nastanjen u Zagrebu, zaposlivši se na mjestu profesora u Obrtnoj školi.

Stilski Rašica svojim počecima pripada domeni plenerizma i secesijskog izraza, a kasnije, tijekom trećeg desetljeća njegova djela nose obilježja art decoa i magičnog realizma. Izveo je niz sakralnih kompozicija za crkve u Zagrebu i okolici, ali su vrhunci njegova stvaralaštva pejzaži. Opus mu obilježava iznimna tehnička raznolikost (zidne slike, ulja na platnu, akvareli, mozaici, grafike, reljefi iskucani u metalu, vitraji, grafički dizajn, tekstilni dizajn, ilustracije, karikature, ...), a izlagao je na niz međunarodnih, domaćih, samostalnih i skupnih izložbi tijekom gotovo šest desetljeća. Njegova djela nalaze se u brojnim privatnim zbirka i fundusima muzeja u Hrvatskoj. Umro je 1963. godine na otoku Koločepu kraj Dubrovnika.

U jesen 1903. godine Marko Rašica dolazi u Beč i uspješno položivši prijemni ispit postaje student Akademije likovnih umjetnosti. To je razdoblje i početak druženja sa slovenskim studentima u austrijskoj metropoli, opisano u Rašičinim memoarima. U poglavlju naslovljenom *Drugovanje sa slovenskim umjetnicima i književnicima*¹ prisjeća se studenata okupljenih u umjetničkom društvu Vesna:

»Već početkom moga naukovanja u Beču god. 1903. sastali smo se sa Slovencima i osnovali Hrvatsko-Slovensko umjetničko društvo „Vesna,“ kojemu su bili članovi od Hrvata: ja, Krizman, Meštrović, Kerdić, a od Slovenaca: Saša Šantel, Gaspari, Klemenčić, Koželj, povjesničar umjetnosti Gaber, dvije djevojke kojih imena ne pamtim, itd. Putem novina publicirali smo osnutak „Vesne“ i program rada. Naročito perspektivno smo se obratili župnicima i crkvama obavješćujući ih da ćemo preuzimati sve vrste radova za crkve, kao oblikovanje oltarskih i inih religioznih slika, te plastičnih predmeta u sakralne i profane svrhe. Išlo se za time, da izguramo šablonske i neukusne mazarije, kojima je zemlja bila poplavljena. Sastajali smo se u III. okružju, na „Rennwegu“ kod Richtera (gostioničar) bar jedanput sedmično. Raspisali smo među nama konkurenciju za izradbu patriotskih motiva za dopisnice. Spominjem se da sam izradio nacrt u peru: „Na grobovima ničje sloboda“. Motiv groblja, nadgrobnih

¹ Marko RAŠICA, *Sjećanja* (rukopis, Arhiv Ivana Boškovića, Split 1959), Rašičin autograf nastao je na poticaj Ivana Boškovića koji je posjećivao Rašicu na otoku Koločepu tijekom posljednjih godina slikareva života. Tekst nije objavljen, a čuva se u arhivu obitelji Ivana Boškovića u Splitu koja mi je ljubazno dozvolila uvid u memoare. Na tristo-tinjak stranica slikar se prisjeća raznih dogodovština iz svoga života, koncentrirajući se pretežno na ranija razdoblja. Neke događaje opisuje više puta, a česte su i netočne datacije, koje je trebalo uspoređivati s drugim izvorima, no štivo ipak obiluje zanimljivim pričama koje rasvjetljavaju odnose i okolnosti brojnih umjetničkih manifestacija. Rukopis je numerirao Rašica, a neki segmenti imaju podnaslove, poput poglavlja naslovljenog *Drugovanje sa slovenskim umjetnicima i književnicima*, pp. 266–269.

ploča, uzeo sam čini mi se, po jednome mome nacrtu izrađenom u Konavlima, gdje je debljina ploča sezala do koljena – ...Predsjednik udruženja „Vesna“ bio je kroz niz godina Saša Šantel istarski Slovenac vrlo simpatična osoba, miran, tih, razborit, tolerantan. On je studirao na bečkoj „obrtnoj“ umjetničkoj školi (srednjoj školi) u koju se je ulazilo bez prijamnog ispita na osnovu svjedodžbe niže srednje škole, koju je i Krizman polazio.«

Rašičino participiranje u aktivnostima *Vesne* potvrđuju nam i brojni sačuvani zapisnici sa sastanaka Društva.² Obavijesti o novom umjetničkom društvu hrvatskih i slovenskih studenata osnovanom u Beču donose na svojim stranicama *Ljubljanski zvon* i *Dom in svet* iz 1903. g. Društvo nazvano prema slavenskoj božici proljeća, po uzoru na secesijski časopis *Ver Sacrum* već je izborom imena nedvojbeno sugeriralo svoj program. Intencija osnivača bila je kreiranje djela po uzoru na narodnu umjetnost, istraživanje i korištenje originalnih folklornih motiva izraženih u ornamentima, arhitekturi, vezovima i keramici, a figuralne kompozicije trebale su se bazirati na događajima iz nacionalne povijesti.³

U pravilniku Društva definirani su uvjeti redovnog, izvanrednog i počasnog članstva, koje je dodjeljivano za izuzetne usluge razvoja hrvatske i slovenske umjetnosti. Redovni članovi mogli su postati svi studenti umjetničkih disciplina u Beču, a izvanredni svi sličnih umjetničkih sklonosti s adresom izvan Beča, no članstvo je bilo dostupno i svima zainteresiranima za plaćanje članarine.⁴

»Vesnani«, kako su se nazivali članovi tog umjetničkog društva, razvili su živu društvenu i umjetničku aktivnost sljedeće četiri godine provedene na studijima u Beču. Mladi umjetnici željeli su u hrvatskoj i slovenskoj umjetnosti afirmirati osobine nacionalne baštine i približiti umjetnost širem krugu publike služeći se narativnim, književnim temama, ali i afirmirati zapostavljene tehnike: grafiku, ilustraciju i karikaturu. Umjetničko djelo smatrali su sredstvom podređenim svom programu i publici, kojem se ograničavaju i umjetnički istraživački procesi. Stil im je temeljen na plenerizmu koloritom nadahnutim paletom

² Beti ŽEROVC, *Vesna ob izviru umetnosti, Potlačena umetnost* (edd. Barbara Borčić, Jure Mikuž), Ljubljana 1999, p. 57.

³ A-F [Josip REGALI], *Novo umetniško društvo, Ljubljanski zvon*, XXIII/8, 1903, p. 521.

⁴ Dijaško umetniško društvo, *Dom in svet*, XVI/10, 1903, p. 631.

baštinjenom iz autohtonog narodnog izraza. Ilustracije književnih djela inspirirane su secesijskom stilizacijom s uzorima u časopisima *Jugend*, *Ver Sacrum* i *Simplicissimus*, a na polju grafičke umjetnosti ostvaruju značajne rezultate.⁵

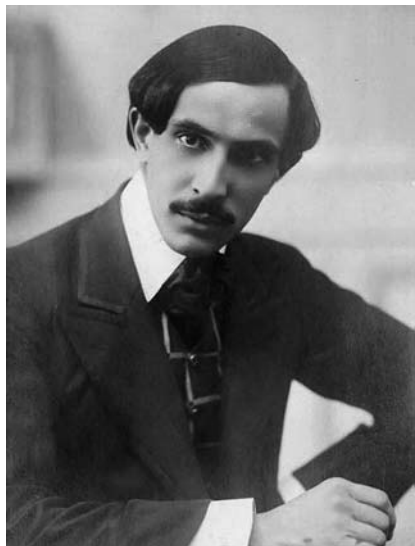
Tendencija članova *Vesne*, konstituiranje nacionalnog izraza, bliska je nastojanjima brojnih umjetnika i evidentna je na čitavom srednjeeuropskom prostoru krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća. Umjetnost je pružala mogućnost izražavanja nacionalnih osjećaja. Međutim, pokušaji ostvarivanja nacionalnih idioma u različitim umjetničkim disciplinama početkom dvadesetog stoljeća bili su ambivalentnog karaktera: isticali su tradicionalne elemente s nacionalnim obilježjima i paralelno demonstrirali poznavanje suvremenih likovnih postupaka. Primjeri traganja za autohtonim likovnim izrazom javljaju se i u češkoj, poljskoj i mađarskoj umjetnosti, a umjetnost rezultira prožimanjem tradicionalnih, narodnih ornamenata s odjecima modernizacijskih procesa.⁶ Ta će preokupacija ostati jedna od karakteristika Rašičina djelovanja tijekom čitavog njegovog života, a autohtone elemente pronalazio je u folklornoj baštini Konavala, predjela u blizini Dubrovnika iz kojeg je potjecala njegova obitelj.

Bečki, studentski dani za Rašicu su razdoblje intenzivnog druženja s kolegama iz Slovenije, a u svojoj autobiografiji prisjeća se pojedinih scena i zajedničkih trenutaka:

»Navraćajući se kolegama u Akademiji, spominjem se da su Gaspari i Klemenčić bili naknadno primljeni u Akademiju nakon započete obuke, na osnovu samostalnih radova sobom donesenih. Gaspari je govorio prilično dobro talijanski, bio je feš dečko i dobar kolega, pjevao je male lirske pjesmice, za koje bi izradio ilustraciju, dekleta, rožica, fantička“ itd. Bile su to „srčkane“ stvarce, mala ali mila „muzika“. Klemenčić se zanašao portretom, te je virtuosnim linijama nastojao da na vlas imitira Lenbacha, poznatog njemačkog portretistu, naročito Bismarkovog. Bio je „jednook“, t.j. ćorav na jedno oko – 'da vidi kod drugoga dva oka', kako reče talijanski kritičar izložbe u Veneciji: 'Guai a imitarlo!' (Jao mu ga se, ko bi ga htio imitirati!). Bio je Klemenčić siromašan djak. Jedan „fajnmušter“ (kako Slovenci nazivaju svećenika) slao mu je 3 /tri/

⁵ Špelca ČOPIČ, Počeci slovenačkog modernog slikarstva, *Počeci jugoslovenskog modernog slikarstva, 1900, 1910, 1920* (Beograd, Muzej savremene umetnosti, 1972–1973, ed. Miodrag B. Protić), Beograd 1972–1973, p. 56.

⁶ Petar PRELOG, Strategija oblikovanja ›našeg izraza‹: umjetnost i nacionalni identitet u djelu Ljube Babića, *Radovi Instituta povijesti umjetnosti*, XXXI, 2007, pp. 268–269.

1. Marko Rašica, oko 1907.g. Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica

2. Razglednica upućena Flori Jakšić 2.7.1907.g. Državni arhiv Dubrovnik, Ostaština Flore Jakšić, RO 168.

forinte na mjesec, i to je sve što je imao stalnoga prihoda!...

God. 1904. Na samo Badnje večē, sretnem ja njega u centru Beča kod neke pučke kuhinje. Bio je vrlo blijed, upalih obraza i dubokih kolobara pri očima. Dešperatno je zurio u prostorije pučke kuhinje u kojoj se dobivao objed ili večera za par novčića – kao da bi se mirisa iz iste htio najesti!

'Što radiš ovdje?' – zapitam ga, a on umjesto odgovora reče:

'Znaš, tri (3) dana nijesam niš jeo!' – Ja se stresem!

'Zar ni danas na Badnjak?'

Ne!

'Hodi samnom!' Odvedem ga u pučku kuhinju, naručim mu porciju fažola (graha, „Koka“), biva punu krcatu vojničku šalju „ešalu“ te on nagne proždirat ustima i očima. Kad je istrusio jednu, pitam ja bi li on još jednu?

O, da!

Dobije i drugu šalju i očisti je, za tren oka! Lice mu se razvedri i prosja. Nasmjehne se moj Klemenčić! Odvedem ga na pivo. Sjetim se da i sutra na Božić treba jela i piva, te se oprostimo.-

Čujem da je Klemenčić ostavio portret, te je ustanovio u Ljubljani marionetsko kazalište, za koje da sam izrađuje lutke i da mu dobro ide.-

Naukovanje ove dvojice naimē Gasparija i Klemenčića na bečkoj akademiji nije dugo trajalo. Već druge godine ostaviše obojica školu, po svoj prilici iz ekonomskih razloga.

Negdje u to doba pada i izložba dvojice istaknutih slovenskih slikara impresionista, i to: Jakopića i Grohara, u privatnom umjetničkom salonu Mitke koju sam posjetio u društvu sa povj. umjetnosti Gaberom.⁷

Spomenuta izložba održana je u veljači 1904. g., salon Miethke ugostio je Klub Sava, a bečkoj publici predstavljaju se: Grohar, Jakopič, Jama, Sterner, Ferdo Vesel, Peter Žmitek, kipar Franz Berneker i su-pruge Sternera i Jame. Bečki likovni kritičar Franz Servaes s entuzijazmom ocjenjuje nastup, smatrajući njihova djela segmentom suvremene bečke likovne scene u koloristički bogatoj i raznolikoj koncepciji „austrijske umjetnosti“.⁸

U jesen 1907. g. Rašica je uspješno završio svoj studij, a već nekoliko mjeseci ranije doselio se u Ljubljanu, na adresu Rimska cesta 7.⁹ Nije moguće pouzdano utvrditi točne datume Rašičinih boravaka u gradu na

⁷ RAŠICA 1959, cit. n. 1, 273–276. Rašica pogrešno piše imena Klemenčića, Jakopića i umjetničkog salona Miethke.

⁸ Elisabeth CLEGG, *Art, Design & Architecture in Central Europe 1890-1920*, New Haven, London 2006, p. 138.

⁹ Državni arhiv Dubrovnik, *Ostavština Flore Jakšić*, RO 168. Svojoj prijateljici, dubrovačkoj amaterskoj slikarici i pokroviteljici umjetnosti Flori Jakšić iz Ljubljane šalje razglednicu datiranu 2. 7. 1907. g.

Ljubljani, jer period od 1907. do 1914. g. za Rašicu predstavlja doba čestih selidbi: u Ljubljanu, Dubrovnik, München, Prag, Pariz, Nizozemsku. Čini se da su povratci u Ljubljanu i Dubrovnik rijetka konstanta tog razdoblja, a likovne kritike i privatna korespondencija jedini su pouzdani pokazatelj brojnih promjena boravišta. Rašica boravi u slovenskom glavnom gradu od 1907. do 1909. g., zatim krajem ljeta 1909. odlazi u Dubrovnik, a u studenom je iznova u Ljubljani. Ondje je ponovo tijekom 1910. g., zatim krajem 1911. i izlaže petnaestak svojih djela zajedno sa slovenskim umjetnicima na VII. izložbi u Jakopičevom paviljonu.¹⁰ Potom je do ljeta 1912. u Ljubljani pa odlazi u Prag, Pariz i Nizozemsku. U Sloveniju se vraća u lipnju 1914., pred sam početak I. svjetskog rata, da bi je potom zauvijek napustio, vrativši se u Dubrovnik.

Mladom slikaru u Ljubljani su se nudile brojne profesionalne mogućnosti, a druženja iz studentskih dana nastavljena su i proširena novim poznanstvima iz kruga slikara i književnika, protagonista likovne scene i najznačajnijih umjetničkih aktivnosti tog doba. Tu je živio sa svojom obitelji i slikarev stariji brat, Đuro Rašica, direktor Zemaljske banke, koji je financijski pomagao Marka tijekom studija kad mu je ukinuta općinska stipendija. Sjećanjima na te dane ostarjeli slikar posvetio je veći dio svoje biografije:

»S Gaberom sam se kasnije često sastajao u Ljubljani skoro svaki dan, u kavani „Union,“ gdje bi se za stolom našli: Jakopič, Grohar, Sternen, Dr. Regali, kipar Berneker, pisac Levstik, pjesnik Cvetko Golar, Cankar, slikar Vavpotič, pisac Milan Pugelj, Gavčkar, pjesnik Oton Župančič i još neki drugi. Župančiča sam već na Bledu upoznao kod jedne odlične obitelji, čiju kćerku je kasnije oženio. Mnoga umjetnička pitanja bila su kod tog stola ventilirana, književna i umjetnička, a znalo se pronaći i ponegdje koje pametno rješenje. Nakon moje izložbe u „Kat. Bukvarni“ (knjižari), posebno se ukazala potreba oživotvorenja nekog stalnog izložbenog prostora, pa se je pomalo zagrijalo Jakopiča, da on ostvari tu misao. On je doista dobio u parku „Tivoli“ komad zemljišta na kojemu je dao sazidati lijepi umjetnički paviljon, čini mi se po nacrtima arh. Plečnika. Stalo ga je to žrtava, i ja ne znam kako se je i da li se je uopće iskopao iz dugova. U tome paviljonu su se svake godine priredjivale izložbe domaćih i stranih umjetnika. Ja sam participirao na ovima kao gost. Čitao sam u tamošnjim (slovenskim) člancima da me nazivaju 'naš domaći umjetnik' –

¹⁰ P[eter] ŽMITEK, Sedma umetniška razstava v Jakopičevom paviljonu, *Ljubljanski zvon*, XXXI/1, 1911, p. 604.

valjda iz razloga što u Sloveniji postoji: mjesto Rašica gdje se rodio Trubar, selo Rašica, željeznička štacija Rašica kao i jedno brdo Rašica...

Žalibog stanoviti krugovi nijesu onda imali, općenito, poštovanja prema likovnim umjetnicima, krivnjom nekojih neodgojenih tipova koji su u vinjenom stanju počinjali ekscese na javnim mjestima. Tako se dogodilo da su se svukli nasred grada kod Prešernova spomenika i kupali goli u Ljubljani bez kupaćeg kostima. Dabome da je to izazvalo sablazan, radi dvojice, trojice pijanih. „Žganje“ – (rakija) i „cviček“ (kiselo vino) izazivali su katkada takove neugodne posljedice, ali to se nikako nije smjelo generalizirati i prenašati na sve likovne umjetnike. Valjda je bilo tu i idealno čestitih lica, koja su bila dostojna svake pažnje i poštivanja, a ta se činjenica nije smjela ignorirati ili prezrijeti! Golema je to bila zabluda da se likov. umjetnike poradi toga, ili poradi sirotinjskog ruha smatra fukarom ili protuhama. To je bio teški prestupak, čak zločin, prema najvećim, najzaslužnijim neimarima kulture jednog naroda, biva Slovenskog, koju ljagu teško da je taj narod i do danas ispaštao!¹¹

Godine 1907. Jakopič započinje gradnju umjetničkog paviljona vlastitim sredstvima prema projektu Maxa Fabianija. Dvije godine kasnije gradnja je završena i u lipnju 1909. g. otvorena je I. umjetnička izložba u paviljonu.¹² Iste godine tu je organizirana izložba hrvatskog umjetničkog društva *Medulić* na kojoj je participirao i Rašica s nekoliko djela.¹³ Međutim, Rašica se predstavlja ljubljanskoj publici već od 1907. g. priredivši dvije izložbe. U knjižari D. Hribara u Šelenburgovoj ulici predstavio se pleneristički radnim kompozicijama, pretežno marinama poznatim prema likovnoj kritici objavljenoj na stranicama časopisa *Ljubljanski zvon*, a kritičar pozitivno ocjenjuje izložena djela pronalazeći i nekoliko nedostataka.¹⁴ U Katoličkoj knjižari Rašica se ponovo predstavlja na Božić, a sada pored marina izlaže pejzaže i figuralne kompozicije, od kojih pisac kritike najuspjelijim ocjenjuje krajolike, dok marine smatra neprostudiranim i tehnički lošije izvedenim.¹⁵

Brojne aktivnosti i Rašičino dobro poznavanje umjetničkih prilika u Sloveniji najbolje ilustrira članak koji Marko Rašica upućuje dalmatinskim zastupnicima i umjetnicima na stranicama *Hrvatske krune* 1908. g. U otvorenom pismu apelira na odgovorne u svojoj domovini, saznavši da je inicijativa umjetničkog društva *Hagenbund* urodila plo-

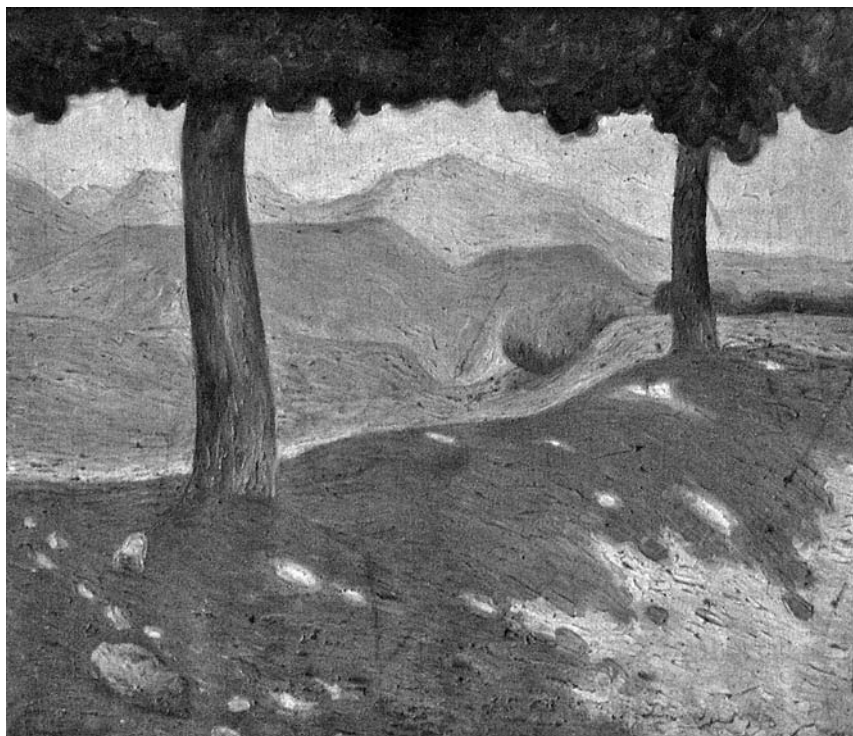
¹¹ RAŠICA 1959, cit. n. 1, 276–278.

¹² CLEGG 2006, cit. n. 8, pp. 137–140.

¹³ Beti ŽEROVC, *Rihard Jakopič - umetnik in strateg*, Ljubljana 2002, p. 152.

¹⁴ A. H. O, Marko Rašica, *Ljubljanski zvon*, XXVII/9, 1907, p. 575.

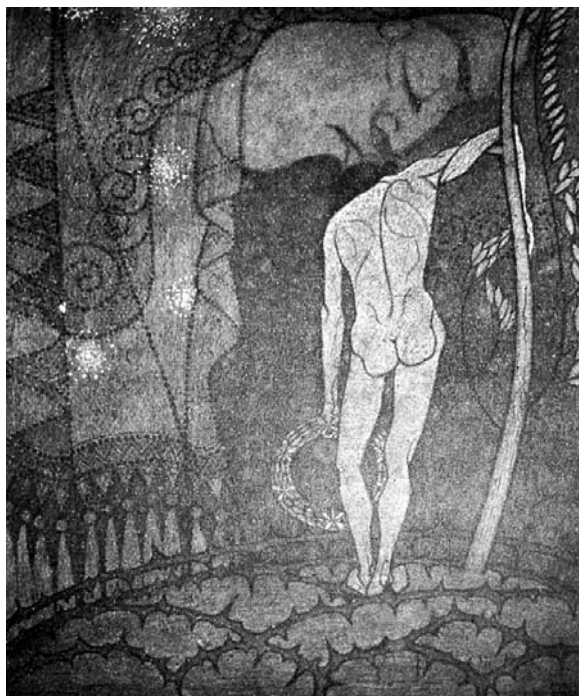
¹⁵ A. H. O, Marko Rašica, *Ljubljanski zvon*, XXVIII/1, 1908, p. 59.

3. Marko Rašica, *Lesce*, 1908., ulje na platnu, 55 x 63 cm, sign. d.l. MARKO RAŠICA 08. Split, Galerija umjetnina, inv. br. 1714

dom te su sredstva namijenjena umjetničkim djelatnostima u državnom proračunu za 1909. g. povećana s 305 000 na 1 000 000 Kruna. Nezadovoljan je dosadašnjim stanjem i umjetničkim prilikama, te je želio na vrijeme aktivirati odgovorne i zainteresirane krugove da dotadašnju svotu od 6 000 Kruna namijenjenih umjetnosti u Dalmaciji, a koju su do tada koristili Nijemci povećaju u novom proračunu. Za pozitivan primjer navodi Sloveniju gdje se taj fond raspoređuje na umjetnička društva, restauracije umjetnina, otkupe slika za crkve i otkupe umjetnina suvremenih umjetnika, žaleći što u Dalmaciji umjetničku stipendiju uživa jedan kemičar.¹⁶

¹⁶ Marko RAŠICA, Nekoliko riječi dalmatinskim zastupnicima i umjetnicima na uvaženje, *Hrvatska kruna*, XVI/16, 1908, p. 18.

MARKO RAŠICA: „PO TRNJU DO ZVIJEZDA“.

4. Marko Rašica, *Po trnju do zvijezda*

Rašica je iznimno aktivan u Ljubljani, a neke od privatnih narudžbi zabilježio je u svojim *Sjećanjima*:

»U Ljubljani sam, nakon što sam se ponešto odmorio, portretirao godju. Gavčkar suprugu pisca te još petoricu drugih lica iz Kranjske i Trsta kao gdju. Corneliu v. S. koji portret je bio izložen kod Schwendtnera – bukvarni – i pobudio opću pažnju. Bio je apartan i to sivo i bijelo u sivom, tek je lice bilo ružičasto, a uskog formata slika u narav. veličini općenito se svidjela.«¹⁷

Slike koje navodi Rašica danas nam nisu poznate, a to će biti česta pojava za slikareve radove iz prvih desetljeća 20. st. Međutim, iz ljubljanskog razdoblja sačuvale su se brojne likovne kritike s opisima izlaganih djela, ali i poneko djelo što mu nedvojbeno pripada. Jedan od primjera je *Lesce* iz 1908. g., vlasništvo Galerije umjetnina iz Splita, a

| ¹⁷ RAŠICA 1959, cit. n. 1, 265.

poklon je dr. Ive Tartaglie, splitskog gradonačelnika i jednog od inicijatora osnutka Galerije.

Na ljubljanskoj adresi nastale su i Rašičine slike *Per aspera ad astra i Arkadija*,¹⁸ izložena na 40. izložbi *Secesije* održanoj 25. 1.–18. 2. 1912. g. U katalogu je navedena Rašičina adresa u Ljubljani, jer je s te adrese slao djela u Beč i ondje su mu vraćena nakon izložbe. Njegov nastup između 145 izlagača zamijetio je i povoljno ocijenio likovni kritičar Franz Servaes, u članku objavljenom u bečkom listu *Neue Freie Presse*.¹⁹ Danas nam nije poznato gdje se nalaze dvije kompozicije izlagane na toj značajnoj međunarodnoj izložbi, međutim kompozicija *Per aspera ad astra* reproducirana je u *Hrvatskoj prosvjeti*,²⁰ dok se za drugo djelo, *Arkadija*, sačuvao samo slikarev opis.

U listu *Slovenec* izaći i jedina čestitka slikaru na postignutom uspjehu na bečkoj izložbi *Secesije*. Autor članka prenio je laskavu kritiku Franza Servaes, koji Rašičina djela kvalitetom stavlja među djela Gustava Klimta i Wacika, te nabraja značajne umjetnike s djelima na istoj izložbi (Toulouse-Lautrec, Klinger, Stuck i dr.).²¹

No, pored privatnih narudžbi Rašica izvodi i djela za različite institucije. U svojoj biografiji napisanoj 1923. g. naveo je nekoliko dragocjenih podataka o ljubljanskim zadacima:

»God. 1907 do 1909 sam boravio u Ljubljani gdje sam u više navrata izložio kolektivno... U Ljubljani sam radio za razne institucije (kao i za ljublj. muzej) te privatnike (Dr. Krisper posjeduje čitavu galeriju mojih slika među kojima „Mrtvo more“ izloženo u „Hagenbundu“)... 1910. sam crtao za Zem. Banku u Ljubljani Pfandbriefe i Komunalscheine pa sam sa zaslužnim honorarom otišao u Italiju (Veneciju, Firenzu, Rim, Bari) – i konačno natrag u Dubrovnik, gdje sam (u Dubrovniku) dobio narudžbu da naslikam na stropu „Tri crkve“ sv. Gjurģia u naravnoj veličini a fresco.«²²

U svom rukopisu iz 1959. g. detaljnije opisuje zadatak izveden za Kranjsku zemaljsku banku u Ljubljani:

¹⁸ *Secession. Vereinigung bildender Künstler Wiener Secession, Ausstellungshaus, Archiv, 1897–2000* (edd. Bärbel Holaus, Margarethe Szeless, Josef Wöss), Wien 2000 (CD ROM).

¹⁹ F.S.A., *Secession, Neue Freie Presse*, 17034, 1912, p. 12.

²⁰ Marko RAŠICA: »Po trnju do zvijezda«, *Hrvatska prosvjeta*, IV, 1917, p. 286.

²¹ V dunajski »Secesiji«, *Slovenec*, XL/21, 1912, p. 3.

²² Marko RAŠICA, *Marko Rašica* (rukopis, ostavština Izidora Kršnjavija, Arhiv za likovne umjetnosti HAZU, Zagreb, 1923.), pp. 5–6.

»Čim sam dovršio ovaj golemi posao, bio sam pozvan od uprave „Kranjske zemaljske Banke“ u Ljubljani da izradim nacрте za „Zemaljske založnice“. Ove nacрте se moralo izradjivati u klauzuri, t.j. u prostorijama u koje nitko od nepozvanih nije smio ulaziti. Bio sam u neku ruku interniran. A, pipav je inače taj posao i vrlo minuciozan kao da izradjuješ banknote. Obavio sam u redu.«²³

Medutim, događaj iz 1908. g., proslava 60. godišnjice vladavine Franja Josipa I., najzahtjevniji je zadatak koji Rašica realizira u Ljubljani. Organizacija slovenske povorke povjerena je upravo Rašici i novinaru Ivanu Štefeu:

»Bilo je to god. 1908. kad je zemaljski poglavar u Kranjskoj bio prof. Šuklje. Tada su se upravo vršile pripreme za proslavu 50. godišnjice vladanja austrijskog cara Franje Josipa I. na kojoj svečanosti su imale prisustvovati sve pokrajine Austro-Ugarske monarhije sa svojom svečanom povorkom. Organizacija svečane povorke Slovenskoga naroda bila je povjerena slovenskim likovnim umjetnicima u Ljubljani, ali su se ovi brzo „sprli“ to jest posvadili i međusobno i sa nalogodavcem, pa je zemaljski poglavica Dr. Šuklje („deželni glavlar“) zamolio mene da preuzmem organizaciju svečane povorke – uz asistenciju jednog novinara, naime Štefea, urednika „Slovenca“...Bilo se je teško odlučiti na taj golemi pothvat jer nas od poslova dijelio kratak rok od mjesec dana. Ipak sam preuzeo pothvat uz pomoć urednika „Slovenca“ Štefea i proputovao cijelu Sloveniju: Kranjsko, Gorensko, Dolensko i Bjelokranjsku. U svako smo selo ušli, u svaku kuću ušli, odabrali osobe i predmete, našli smo prekrasnog starinskog pokućstva ručno bojadisanog i dekoriranog ornamentom, uz stoljetnu patinu. Sve je bilo dopremljeno u Beč kao „bala“ (miraz) nevjeste. Našli smo i pravcate zaručnike, koji su se upravo imali vjenčati u Metliki u Bjelokrajini, ali su taj čin pustili za Beč, gdje im je kumovao sam Kralj Franjo Josip i prstene vjenčane sa svojim monogramom poklonio. Našli smo tamo – što sam već spomenuo – skoro bi rekao i prehistorijska kola, čiji kotači nijesu bili okrugli, već zbiti od dasaka osmerokutno te su po Bečkom „Ringu“, vučeni od 4 para volova, golemu galamu dizali. Na nekoliko kola bila je naslagana sva prčija, (miraz), nevjestina kao: ormari, škrinja, kolijevke, itd.itd. Na kolima su se vozili zaručnici dok su iza kola slijedili tamburaši, te drugovi i družice, njih čitava regimenta, pjevajući pjesme uz svirku tambura. Našu povorku je otvorio jedan pastir, čoban, sav obučen u odijelu od like, dakle trave, koje odijelo je sam načinio, satkao i sašio. Tako isto i veliki šešir i pelerinu iz crvene i zelene trave lika, da su bečani držali da je – Indijanac... Nakon njega slijedio je simbol proljeća „Zeleni Jurij“, to jest tri mladića koji međusobno vode jednog svega u lancima od lišća i cvijeća. Na to slijedili kola sa zaručnicima i mirazom, te tamburaši i drugovi i družice. Kola su bila iskićena, upravo preobučena u stotine zastavica, slijedila je Gorenjska svečana povorka ili velika grupa Gorenjaca u narod. nošnjama. Ova grupa vodi

| ²³ RAŠICA 1959, cit. n. 1, pp. 129–130.

po sredini „Kozoroga“ sa „zlatnim rogovima“, koji prema pučkom vjerovanju i Baumbachovom eposu živi u Triglavu, a ovima je – tobože – uspjelo da ga ulove, a da nijesu platili životom, kako to pjesma nalaže.

Lepršaju zastave, udaraju tamburaši, ori se pjesma i klicanje!

Stari Franjo Josip ustaje i plješće!

On je sjedio na tribini pred Dvorom (Burgom) na Ringu. S lijeve i desne strane tribina bili su podignuti visoki slavoluci s trojim vratima...²⁴

Godine 1908. u Beču je organizirana svečana proslava jubileja careve vladavine započete davne 1848. g. Svečanost se održavala 12. lipnja, a objedinila je različite manifestacije s kulminacijom u ceremonijalnoj procesiji sa sudjelovanjem oko 12 000 kostimiranih izvođača koji su hodali, jahali konje ili se vozili na različitim varijantama kola koje su vukli konji. Državna manifestacija bila je pretežno sponzorirana iz privatnih izvora, a rezultat je organizacijskih vještina i dekorativnih talenata umjetnika, dizajnera i arhitekata Monarhije. Procesija je organizirana snagama osvjedočenih modernista, suradnika Gustava Klimta, članova *Wiener Werkstätte*, a posebno *Hagenbunda* aktiviranih u službi konzervativnog „retrospektivizma“.

Kolona sudionika bila je duga oko sedam kilometara, a krećući se preko tri sata kružila je centrom Beča od Ringstrasse do kanala Dunava. Promatralo je oko milijun i petsto tisuća gledatelja, a glavni cilj bio je isticanje slave Cara. Vladar je procesiju gledao na sredini ophoda, gdje je par pilona sužavao ulicu i usporavao napredovanje fokusirajući pažnju na svaku grupu. Procesija je ujedno veličala povijesne datume i etničku raznolikost austrijskog dijela Carstva. Prikaz evolucije habsburškog carstva prezentiran je u dvadeset segmenata, ilustrirajući najznačajnije povijesne datume od 1848. g., a potom je slijedila povorka od oko 8000 članova posvećena Caru, sastavljena od pripadnika petnaest zemalja Carstva. Koordinator te koncepcije bio je pripadnik *Hagenbunda* Raoul Frank, a nacionalne koncepcije povjerene su umjetničkim društvima iz svih provincija. Carstvo je predstavljeno pretežno nacionalnim kostimima i nošnjama ruralnih zajednica s mnoštvom pripadajućih jezika. Kulturno bogatstvo različitih provincija ponuđeno je za dokaz o brizi imperijalnog sistema za baštinu sastavnica, što je i polučilo uspjeh

| ²⁴ RAŠICA 1959, cit. n. 1, pp. 281–284.

konceptije, a tek se nekoliko komentatora zapitalo o ispravnosti te interpretacije i utemeljenosti sugeriranog optimizma.²⁵

Entuzijazam kojim je Rašica pristupio zadatku organizacije slovenske povorke prožima i stranice rukopisa napisanog pedesetak godina kasnije. Njegova sklonost folklornoj baštini potencirana tendencijama studentskog umjetničkog društva *Vesna* tu je prvi put realizirana za javnost, a kasnije će se izrazitije manifestirati njegovim radovima u duhu art decoa. Pri osmišljavanju povorke uočljiva je predanost kojom se slikar angažira i obilazi sve dijelove Slovenije tražeći najreprezentativnije primjere narodnog umijeća. Otkrivanje autohtonih predmeta koji su reprezentirali narodno stvaralaštvo i predaju, s kojom je također bio upoznat za njega evidentno nisu predstavljali teškoću, već iznimnu priliku za demonstriranje nacionalnih vrijednosti milijunskoj publici prijestolnice. Pritom, uloženi trud i predanost nisu prošli nezamijećeni. Za svoju organizaciju slovenske povorke Marko Rašica i Ivan Štefe dobivaju pohvalu na stranicama bečkog lista *Neue Freie Presse*. Komentator svečanosti u svom detaljnom opisu povorke naveo je nekoliko puta i slovensku skupinu, naglašavajući svijetli i optimistični kolorit odora sudionika,²⁶ zatim scenu prikaza lova na zlatoroga i mitsku sagu o „zeleu Juriju“ koji utjelovljuje buđenje proljeća.²⁷

Marko Rašica redovito je praćen i od slovenske likovne kritike, a u Ljubljani je izlagao na čak devet samostalnih i skupnih izložbi. Pored ranije navedenih dvaju izložbi iz 1907. g. i izložbe društva *Medulić* iz 1909., 1911. izlaže na skupnoj izložbi u Paviljonu Jakopiča, zatim 1913. g. u istom paviljonu na Slovenskoj umjetničkoj izložbi. Sljedeće godine, nekoliko dana prije početka I. svjetskog rata prezentira svoja djela u izlogu trgovine Kettes. Godine 1921. jedan je od izlagača na Češko-jugoslavenskoj grafičkoj izložbi priređenoj u Ljubljani, a ta manifestacija održana je i iduće godine u Jakopičevom paviljonu. Posljednji put predstavio je svoja djela s primorskim motivima na Velesajmu, 1935. g.²⁸

Likovni kritičari izrazito mu su skloni na prvim izložbama u Ljubljani, dok će kasnije pronalaziti brojne nedostatke djela. Uvažavanje

²⁵ CLEGG 2006, cit. n. 8, p. 146.

²⁶ Wien, 12. Juni, *Neue Freie Presse*, 15737, 1908, p. 1.

²⁷ Wien, 12. Juni, *Neue Freie Presse*, 15737, 1908, p. 3.

²⁸ Podaci iz Arhiva likovnih umjetnosti HAZU, Zagreb, Marko Rašica.

Rašičinih djela s izložbi 1907. g. izneseno u slovenskim novinama prenosi i dubrovački tjednik *Prava Crvena Hrvatska* naglašavajući uspjeh sugrađanina nastanjenog u Ljubljani te naklonost kritike, bez obzira na političke predznake lista.²⁹ Na izložbi Hrvatskog umjetničkog društva *Medulić* 1909. Rašica je imao zasebnu dvoranu u Jakopičevom paviljonu, a Vladimir Levstik, komentator izložbe na stranicama *Ljubljanskog zvona* akcentira njegove slike unutar čitave grupe hrvatskih umjetnika. No, ističe i nejednaku razinu kvalitete njegovih djela, smatrajući krajolike i karikature najuspjelijim segmentom.³⁰ Rašičine uspjehe s izložbe prenosi i dubrovački list *Prava Crvena Hrvatska* citirajući *Slovenec*: 'Naš stari i dragi znanac, koji se je skoro megju Slovincima aklimatizirao, *Marko Rašica* je izložio kako smo spomenuli, kolekciju preko 50 stvari... Što Rašicu pred svima odlikuje jest njegova iskrena jednostavnost i lakoća u izradbi, što označuje pravoga bogonadarenoga umjetnika.'³¹

Idući nastup je bila skupna, VII. izložba u Jakopičevom paviljonu, održana 1911. g., a tu je uz Lojzea Dolinara, Pavela Gustinčića, Antona Severa i Antona Štefica, svoja djela prikazao i Marko Rašica. Kritike osciliraju u ocjenama Rašičinih radova, a primjer negativne recepcije izlazi u *Vedi*, gdje pisac Rašicu smatra neukusnim privjeskom izložbe.³² Autor članka u *Slovenecu* očito od ranije poznaje Rašičina djela i žali što se nije predstavio s više svojih boljih radova.³³ Komentator *Edinosti* također naglašava da Rašičin rad poznaje od ranije i ne uočava promjene u njegovoj umjetnosti. Pronalazi niz kvaliteta u prikazanim dubrovačkim pejzažima, no smatra da bi autor bio uspješniji priklanajući se više prirodi, a manje fantaziji.³⁴ Međutim, kritika Maksima Gasparija prožeta je otvorenom prijateljskom prisnošću, koja ne sputava objektivnost. Patus o Rašici Gaspari započinje usklikom: »Sada o Ragusa

²⁹ Akademski slikar g. Marko Rašica, *Prava Crvena Hrvatska*, IV/152, 1908, p. 3.

³⁰ Vlad. LEVSTIK, II. umetniška razstava v paviljonu R. Jakopiča: Hrvatsko umetniško društvo „Medulić“, *Ljubljanski zvon*, XXIX/12, 1909, pp. 759–763.

³¹ Hrvatska umjetnička izložba u Ljubljani. Uspjesi g. Rašice, *Prava Crvena Hrvatska*, V/248, 1909, p. 3.

³² I[van] H. Z[ORMAN], VII. razstava v paviljonu R. Jakopiča v Ljubljani, *Veda*, II, 1912, pp. 103–104.

³³ M. Š., VII. umetniška razstava, *Slovenec*, XXXIX/231, 1911, p. 1.

³⁴ I. [KVET], VII. razstava v Jakopičevem umetniškem paviljonu v Ljubljani, *Edinost*, XXXVI/307, 1911, p. 5.

Benedetta, moj stari prijatelj Marko Rašica!«, ocjenjujući njegov rad nepromijenjenim, mora smatra dobrim, a stijene neuspjelim. Potom kvalitetnijim djelima smatra *Masline na Lokrumu* i *Crkvu među čempresima na Lapadu* i zaključuje: »Brate, dovidenja na proljetnoj izložbi!«³⁵

Nakon te izložbe kritike su rijetke, a Rašica u ljeto 1912. g. odlazi u Prag, potom u Nizozemsku, a 1913. g. ponovo je na kratko u Ljubljani, no njegovo prisustvo na izložbi 1913. ne prati nekadašnja pažnja kritičara. U lipnju 1914. g. za dvije izložene slike na prodaju u izlogu trgovine Franz Kobal piše prikaz na stranicama *Laibacher Zeitung*. Pejzaž iz dubrovačke okolice izveden postimpresionističkim duktusom secesijskog predznaka autor smatra uspjelim, no naglašava i slabu recepciju djela kod publike. Uspjelom smatra i drugu izloženu sliku, mrtvu prirodu harmoničnog kolorita.³⁶ Po izbijanju I. svjetskog rata Rašica se vratio u rodni Dubrovnik, uskoro je mobiliziran, a 1917. g. zaposlio se na Obrtnoj školi u Zagrebu gdje živi do 1945. g., tako da se više ne vraća u Ljubljano, no ondje izlaže još nekoliko puta.

Međutim, 1959. g., u godini obilježavanja 50. godišnjice otvorenja Jakopičevog paviljona novinar Rudimir Roter intervjuirao je za *Slovenski poročevalec* Marka Rašicu. Pri tom se slikar prisjetio bečkih druženja sa slovenskim umjetnicima, studentskog udruženja *Vesna*, svog dolaska u Ljubljano po završetku studija, te dodao da su to bile najljepše godine njegova života. Akcentirao je svoja intenzivna druženja s Jakopičem, Sternenom i Groharom, izdvojivši Jakopiča kojeg je iznimno cijenio kao iskrenog prijatelja i velikog umjetnika, te je ostao u kontaktu s njim i nakon svog odlaska iz Ljubljane. Da u Ljubljani Rašica nije zaboravljen ilustrira upravo taj razgovor, kojim je evocirana uloga ostarjelog umjetnika u najznačajnijim umjetničkim akcijama u Sloveniji na početku 20. st.³⁷

Prijateljske i obiteljske spone dovele su Marka Rašicu, ondašnjeg diplomanta bečke likovne akademije u Ljubljano, 1907. g. Mladi i ambiciozni Rašica iza sebe je imao već nekoliko značajnih i primijećenih

³⁵ Maksim GASPARI, Razstava v paviljonu R. Jakopiča (L. Dolinar, P. Gustinčič, M. Rašica, A. Sever, A. Štefci), *Slovenski narod*, XLIV/235, 1911, p. 1.

³⁶ F[ranz] K[OBAL], Ausgestellte Kunstwerke, *Laibacher Zeitung*, CXXXIII/140, 1914, pp. 1186–1187.

³⁷ Rudimir ROTER, Stari slikar na dubrovniškem otočku, *Slovenski poročevalec*, XXXI-II, 10. 2. 1959.

javnih nastupa, a Dubrovnik mu nije nudio zadovoljavajuće profesionalne mogućnosti. Druženja i prijateljstva sa slovenskim progresivnim umjetnicima započeta u Beču, gdje su se mladi polaznici umjetničkih studija okupljali u bečkim kavanama, poput prvaka *Secesije* ili *Hagenbunda*, privukla su ga u Ljubljano. Okupljanja su nastavljena za stolovima kavane Union gdje su preispitavana umjetnička i aktualna pitanja, te provodilo vrijeme u društvu istomišljenika, a pored slikara i kipara tu navraćaju pjesnici, književnici i povjesničari umjetnosti. No, pored zajedničkih umjetničkih stavova Rašicu i slovenske moderniste povezivala su i iskrena prijateljstva, začeta u mladosti i održana tijekom dugog razdoblja koje je slijedilo. Prijateljske spona evidentne u Rašičinim biografskim zapisima uočljive su i u brojnim likovnim kritikama koje mu na stranicama ljubljanskih novina upućuju slovenski umjetnici poput Gasparija. Veliki broj Rašičinih izložbi priređenih u Ljubljani, zatim brojne kritike koje ih redovito prate govore u prilog Rašičine afirmacije u toj sredini. On je u Sloveniji iznimno aktivan; tu nastaju nova djela, mediteranske pejzaže zamjenjuju planinski krajolici i njegova djela za izložbu *Secesije*. Slikar bilježi i brojne privatne narudžbe, što također ilustrira dobru recepciju Rašičinih djela u Ljubljani. Značajni su i radovi za javne institucije poput zadatka realiziranog za Zemaljsku banku i uspješna organizacija slovenske povorke povodom carevog jubileja. Uočljivo je i njegovo dobro poznavanje umjetničkih prilika u Sloveniji, u otvorenom pismu upućenom dalmatinskim zastupnicima. No, članak u *Slovenskom poročevalecu* napisan povodom 50. godišnjice Jakopičevog paviljona iz 1959. g. te činjenica da je i Rašičina uloga bila prepoznata u tom razdoblju stvaranja moderne umjetnosti jasno govori u prilog da je Rašica bio aktivni sudionik umjetničkih akcija na početku 20. st., a ne povremeni gost. Ti su događaji odredili tijek razvoja moderne umjetnosti u Sloveniji, a Rašica je svojim djelovanjem također dao svoj doprinos afirmaciji suvremenih stilova. Istodobno, razdoblje provedeno u Ljubljani jedno je od najznačajnijih u Rašičinoj bogatoj umjetničkoj biografiji, tu su mu se otvorile brojne profesionalne mogućnosti, koje su mladog i ambicioznog slikara kontinuirano privlačile i ostale trajno zabilježene u njegovom sjećanju.

Viri ilustracij: Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana (sl. 1); Državni arhiv Dubrovnik (sl. 2); Split, Galerija umjetnina (sl. 3); arhiv avtorice (sl. 4).

SLIKAR MARKO RAŠICA V LJUBLJANI NA ZAČETKU 20. STOLETJA

Povzetek

Hrvaški slikar Marko Rašica je odšel leta 1903 s pomočjo štipendije občine Dubrovnik na študij slikarstva na Akademie der Bildende Künste na Dunaju. Med študijem na Dunaju se je družil s slovenskimi sodobnimi umetniki in postal član študentskega umetniškega društva Vesna. Po končanem študiju slikarstva je s kratkimi prekinitvami prebival v Ljubljani od leta 1907 do leta 1909 ter občasno prihajal tudi med leti 1910 in 1914. Druženje iz študentskih dni se je nadaljevalo v kavarni Union, kjer so se zbirali mladi in napredno usmerjeni slikarji, kiparji, pisatelji in umetnostni zgodovinarji. Rašica je v tem času ustvaril vrsto del za zasebne zbirke in naročila za Deželno banko. Skupaj z Ivanom Štefetom, urednikom *Slovenca*, je zasnoval podobo in organiziral povorko slovenskih udeležencev procesiji ob 60-letnici vladanja Franca Jožefa I. na Dunaju junija 1908. V času bivanja v Sloveniji je Rašica razstavljal na devetih samostojnih in skupinskih razstavah in stalno ga je spremljala slovenska umetnostna kritika, članki o njegovem delu in sodelovanju v dejavnostih na začetku 20. stoletja pa so izhajali še po petdesetih letih. Ljubljanski dnevi niso samo eno najpomembnejših obdobij v biografiji Rašice, ampak tudi obdobje, zaznamovano z intenzivnimi prijateljskimi odnosi s slovenskimi modernisti v začetku 20. stoletja.

Slikovno gradivo:

1. Marko Rašica, o. 1907. Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica
2. Razglednica, poslana Flori Jakšič 2. 7. 1907. Državni arhiv Dubrovnik, *Ostavština Flore Jakšič*, RO 168
3. Marko Rašica, *Lesce*, 1908, olje na platnu, 55 x 63 cm, sign. MARKO RAŠICA 08. Split, Galerija umjetnina, inv. št. 1714
4. Marko Rašica, *Po trnju do zvezda*